

STANISŁAW SZYMAŃSKI

Wyjaśnienia do rębni stopniowych wprowadzonych do Zasad Hodowli Lasu z 1988 r. (wydanie piąte znowelizowane)

Explanations to the Gradual Forms of Felling Introduced to the
Principles of Silviculture (fifth, amended edition)

W ministerialnym zespole do spraw nowelizacji Zasad Hodowli Lasu na własną prośbę przydzielono mi do opracowania rozdział "Rębnie". Zależało mi na ujednoczeniu systematyki i klasyfikacji rębni, aby teoria i praktyka nie rozbiegały się w tak zasadniczych kwestiach, a ponadto by w ten sposób uczcić pamięć Tadeusza Puchalskiego, autora doskonałej monografii rębni (T. Puchalski: Rębnie w gospodarstwie leśnym. PWRiL Warszawa 1975), którego klasyfikacja moim zdaniem była najlepsza i najprostsza i najbardziej nadawała się dla Lasów Państwowych w Polsce.

Nie przypuszczałem jednak, że ostatecznie zatwierdzony przez zespół projekt Zasad Hodowli Lasu po przejściu do obróbki technicznej w Instytucie Badawczym Leśnictwa i dalej w Państwowym Wydawnictwie Rolniczym i Leśnym, nadal podlegać będzie wpływom przeciwników zmian w klasyfikacji uprzednio obowiązujących rębni i ostatecznie nowe Zasady ukażą się silnie okaleczone właśnie w rozdziale III. "Rębnie – zasady ich stosowania w lasach" – i właśnie w paragrafach dotyczących nowo wprowadzonych do praktyki rębni stopniowych – o których istnienie walczył kiedyś śp. profesor Edward Chodzicki, twórca terminu: rębnia stopniowa.

Nie wchodząc w to, kto zawinił i po co to zrobił, jest faktem, że najistotniejsze komentarze dotyczące form rębni stopniowych zostały w druku opuszczone, a pozostały w Zasadach ogólniki słusznie wzbudzające wątpliwości leśników. Zastanawiałem się, w jaki sposób podać do wiadomości brakujące komentarze związane z techniką cięć w rębniach stopniowych i ostatecznie zdecydowałem się na opublikowanie ich w Sylwaniu, w którym wcześniej ogłosiłem projekt klasyfikacji rębni (S. Szymański: Próba udoskonalenia i ujednoczenia klasyfikacji rębni na potrzeby Państwowego Gospodarstwa Leśnego. Sylwan 7. Warszawa 1984); gdyż czasopismo to dociera do wszystkich nadleśnictw, czyli do leśników decydujących o stosowaniu w praktyce takich czy innych rębni.

W znowelizowanych zasadach rębni stopniowa zawarta jest w dwóch paragrafach: 44 i 45, z których pierwszy dotyczy zagadnień ogólnych związanych z rodzajem rębni stopniowej jako całości, a drugi wyszczególnia formy tej rębni oraz daje najogólniejszą ich charakterystykę, bez precyzowania techniki prowadzonych cięć i bez podania autora, co mogłoby ułatwić identyfikację i odszukanie tej rębni w literaturze.

A oto brakujące paragrafy z projektu zatwierdzonego przez ministerialny zespół ds. nowelizacji Zasad Hodowli Lasu (numeracja paragrafów z wymienionego projektu).

§ 25

Rębni stopniowa gniazdowa bawarska (IIIa) opracowana przez Karola Gayera dla równowiekowych drzewostanów świerkowo-bukowo-jodłowych z pojedynczą domieszką modrzewia i sosny, realizowana jest na strefach (100–200 m). Od strony panujących wiatrów pozostawia się pas ochronny szerokości 60–80 m, który odnawia się na samym końcu, a za nim leżące strefy wchodzące w poszczególne etapy rębni w kierunku pod wiatr. Cięcia rębne przechodzą przez 4 kolejne fazy:

- inicjowanie gniazd, przez stwarzanie nowych ośrodków oświetlenia (wycięcie jednego do kilku drzew) lub przerzedzenie cięciem częściowym sklepienia leśnego nad grupami istniejących już odnowień naturalnych;
- poszerzanie gniazd – koncentryczne w przypadku korzystnie układających się stosunków bilansu wodnego i ekscentryczne przy cięciach posuwających się w kierunku pld., przez co stwarza się stale nowe brzegi północne drzewostanu;
- łączenie gniazd powodujące "zlewanie się" sąsiadujących grup i kęp odnowień;
- uprzątanie reszty starych drzew i uzupełnienia sztuczne partii drzewostanu, w których brak naturalnego odnowienia, wzgl. odnowienie jest za rzadkie lub złej jakości. Stwarza to okazję do wprowadzenia gatunków światłożądnych, np. modrzewia lub sosny. Schemat cięć w rębni gniazdowej bawarskiej przedstawiono w Zasadach Hodowli Lasu 1988 na rysunkach 7 i 8.

Kolejność postępowania na strefach jest następująca. Gdy na pierwszej strefie odwietrznej dokonujemy cięć poszerzających gniazda, na następnej, sąsiadującej od strony wiatru, inicjujemy gniazda. Gdy na pierwszej strefie gniazda ulegają połączeniu, a na drugiej poszerzaniu, na trzeciej, najbardziej wysuniętej w kierunku wiatru, inicjujemy gniazda. Dopiero na końcu odnawiamy ostatnią strefę lub pas ochronny przeciwwiatrowy. Wynikiem rębni są drzewostany jodłowe – mieszane z grupową domieszką buka i jednostkową świerka oraz wprowadzonych później gatunków światłożądnych.

§ 26

Rębni stopniowa gniazdowo-smugowa (IIIb) jest kombinacją rębni gniazdowej bawarskiej (IIIa) z rębnią częściową smugową (IIc). Na strefie nie przekraczającej na ogół 100–150 m z wyprzedzeniem 10–15 lat odnawiają się na nieposzerzanych zazwyczaj gniazdach, zakładanych blisko frontu cięć, w sposób naturalny jodła i buk. Poszerzanie gniazd jest możliwe tylko do pewnej ich wielkości, zapewniającej odpowiedni udział (30–40%) tych gatunków w składzie docelowym.

Gatunek podstawowy, jakim w tej rębni jest świerk, odnawia się na smugach cięciami częściowymi, postępującymi w głąb strefy w kierunku płd. (w cięciu obsiewnym usuwa się w pierwszej kolejności jodłę i buka, które to gatunki odnowiły się już na gniazdach). Kolejne smugi "wchłaniają" stopniowo grupy i kępy jodły i buka, dając drzewostan bukowo-jodłowo-świerkowy z grupową i kępową formą zmieszania. Rębnia ta, nosząca nazwę "kombinowanej bawarskiej" zapewnia przeważający udział świerka w składzie przyszłego drzewostanu, czego klasyczna rębnia gniazdowa bawarska nie była w stanie zagwarantować. Schemat cięć w tej rębni przedstawiono w Zasadach na rysunku 9.

§ 27

Rębnia stopniowa brzegowo-smugowa (IIIc) jest odpowiednikiem a raczej synonimem rębni smugowo-przerębowej Christiana Wagnera. Opiera się na ekologicznie korzystnych dla odnowienia naturalnych warunkach panujących na północnym brzegu drzewostanu i na cięciach brzegowych, stopniowo przeredzających smugę wewnętrzną i "przesuwających" ją w głąb zwartego drzewostanu w miarę pojawiających się odnowień jodły i świerka. Rębnia ta daje najlepsze rezultaty przy odnawianiu litych świerczyn oraz drzewostanów wielogatunkowych złożonych z jodły, buka, świerka, sosny i modrzewia – z przewagą świerka w składzie. Powierzchnia manipulacyjna składa się tu z dwóch smug rozciągających się wzdłuż ściany drzewostanu:

- smugi zewnętrznej o szerokości równej 1/2 do 1 wysokości drzewostanu,
- smugi wewnętrznej o szerokości równej 1/2 do 2 wysokości drzewostanu.

Łączna powierzchnia manipulacyjna złożona z tych dwóch smug może więc mieć szerokość od 1 do 3 wysokości drzewostanu. Na granicy smug wyróżniamy brzeg drzewostanu. Jest to bardzo wąska powierzchnia o szerokości około 10 m (1/3 wysokości drzewostanu) ciągnąca się wzdłuż ściany lasu (5 m na zewnątrz i 5 m do wnętrza lasu od ściany drzewostanu). W głębi smugi wewnętrznej z dużym wyprzedzeniem odnawia się jodła i buk. Świerk odnawia się dynamicznie na brzegu drzewostanu, a gatunki światłoządne zasiedlają luki w odnowieniu już na smudze zewnętrznej – lub wprowadzamy je sztucznie jako uzupełnienie odnowienia naturalnego. Rębnia ta w sposób idealny dozuje czynnik światła, a odnowienie powstające w cieniu na smudze wewnętrznej, w miarę postępu cięć "przechodzi" na brzeg, a następnie w granicę cienia smugi zewnętrznej, by wreszcie jako całkowicie zahartowane wyjść na otwartą powierzchnię.

Postęp cięć w tej rębni jest bardzo wolny. W 10-leciu ściana lasu przesuwa się około 20–30 m w głąb powierzchni drzewostanu, czyli front cięć przesuwa się rocznie 2–3 m. Celem przyspieszenia procesu odnowienia, dzielimy drzewostan na strefy rozrębami i tworzymy tzw. szeregi cięć, odnawiając równocześnie wszystkie wydzielone strefy i nadając obrębowi specyficzny profil przedstawiony w Zasadach na rysunku 10.

§ 28

Rębnia stopniowa gniazdowa udoskonalona (IIIId) opracowana przez Hansa Leibundguta, odznacza się brakiem schematyzmu w podejściu hodowlanym i nadaje się do intensywnego zagospodarowania drzewostanów wielogatunkowych nawet z udziałem

drzew światłożądnych. Jedynym schematem ograniczającym jest rozmiar cięć, wynikający z zapasu i przyrostu. Dojrzałość rębnią pojedynczych drzew określa się według cech jakości i zdrowotności. Rębnią ta wymaga podziału lasu na trwałe jednostki ewidencyjne (oddziały) w których przeprowadza się zabiegi gospodarcze tj. cięcia w nawrotach 3–6-letnich bez podziału na użytki rębne i międzyrębne.

Pomimo pozornej swobody gospodarowania, istnieje w omawianej rębni pełny ład przestrzenny, ponieważ cięcia i odnowienia lasu zaczyna się zawsze od granic transportu i prowadzi w kierunku dróg wywozowych – dzięki czemu unika się niszczenia powstających odnowień przy ścinie, zrywce oraz wywózce ściętych drzew. Przy wyznaczaniu granic transportu wykorzystuje się ukształtowanie terenu (granice przebiegają grzbietami wzniesień) przez co uzyskuje się wspomniany ład i porządek przestrzenny.

Odnowienie przeważnie realizuje się na gniazdach o powierzchni dochodzącej dla gatunków wymagających więcej światła (dąb, sosna) do 10–15 arów. Odległości między gniazdami nie powinny być mniejsze niż podwójna wysokość drzewostanu. Gatunki cieniste odnawia się na gniazdach poszerzanych ekscentrycznie lub centrycznie (jak w rębni gniazdowej bawarskiej).

Rębnią gniazdowa udoskonalona odznacza się dużą elastycznością w stosowaniu cięć i odnowienia. Dopuszczalne są wszystkie formy cięć, łącznie z zupełnymi na małych powierzchniach (gniazda, smugi) oraz różne sposoby odnowienia z odnowieniem sztucznym gatunków światłożądnych łącznie. Okres odnowienia nie jest sztywno ustalany, przy czym dąży się do przedłużenia cząstkowego okresu odnowienia przy okresie ogólnym 20–40 lat i stosowaniu kilkuletniego nawrotu cięć. Pojęcie kolei rębni zastępuje się tu "wiekiem inicjowania odnowienia" ustalany na podstawie obiektywnych kryteriów dojrzałości rębnej drzewostanu. Tym również różni się ta rębnią od rębni ciągłej (przerębnowej), w której operuje się kryterium potrzeby wyrębu pojedynczego drzewa.

Schematy przestrzennie uporządkowanego postępu odnowienia w rębni gniazdowej udoskonalonej Hansa Leibundguta przedstawiają w Zasadach Hodowli Lasu 1988 rysunki 11–13. Z kolei najważniejsze cechy, cele i krótką charakterystykę wszystkich obowiązujących rębni, w tym również omówionych tutaj rębni stopniowych, zestawilem w tabeli 4 zamieszczonej w Zasadach na stronach 92–96.

Sądzę, że przedstawione tu komentarze ułatwią leśnikom w terenie poprawne stosowanie rębni stopniowych sprzyjających naturalnemu odnowieniu lasu. Nie ulega wątpliwości, że są one technicznie trudne, wymagają dobrej znajomości życia lasu, a co za tym idzie wysokich kwalifikacji od personelu wykonawczego. Dają jednak szanse wyhodowania genetycznie wartościowych, wielogatunkowych lasów pochodnych o wysokich walorach produkcyjnych i biocenotycznych oraz dobrze rozwiniętych funkcjach ochronnych i społecznych. Przy stosowaniu tych rębni hodowla lasu stanie się sztuką, a uzyskane efekty odnowieniowe dadzą pełną satysfakcję i zadowolenie wszystkim tym leśnikom którzy naprawdę kochają las i doceniają społeczną rangę swojej pracy.